

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В ЗОВНІШНЬОТОВРГОВЕЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ РЕЙТИНГІВ (НА ПРИКЛАДІ «DOING BUSINESS»)

©2018 ПРОСКУРНІНА Н. В., ТИМОШЕНКО К. В.

УДК 330.34:338.242

Проскурніна Н. В., Тимошенко К. В. Проблемні аспекти в зовнішньоторговельній діяльності України в контексті світових рейтингів (на прикладі «Doing business»)

У статті визначено та проаналізовано фактори та можливі проблеми, з якими стикаються українські підприємства при здійсненні зовнішньоторговельних операцій, із застосуванням аналізу даних рейтингу «Doing Business». Сформовано рекомендації щодо перспективних напрямків розвитку зовнішньоторговельної політики України з метою покращення позиції на світовому ринку товарів та послуг. Так, проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на міжнародних ринках безпосередньо пов'язані з підвищенням їх експортного потенціалу. В результаті аналізу на підставі даних рейтингу «Doing Business» можна зробити висновок, що для зміцнення позицій України на світових ринках товарів і послуг необхідні системні зміни у сфері митного оформлення. Ці зміни допоможуть вирішити кілька проблем одночасно: прискорити митне оформлення, а також знизити вартість експорту й імпорту українських підприємств, що в цілому сприятиме поліпшенню загальних умов ведення бізнесу та розвитку логістичного потенціалу країни.

Ключові слова: зовнішньоторговельні операції, зовнішньоекономічна діяльність, перспективи розвитку, експорт, імпорт, Doing Business.

Рис.: 5. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 8.

Проскурніна Надія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту ЗЕД, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: nadiyaproskurnina@gmail.com

Тимошенко Карина Віталіївна – старший викладач кафедри туризму, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: karina.tymoshenko@hneu.net

УДК 330.34:338.242

Проскурніна Н. В., Тимошенко К. В. Проблемные аспекты во внешнеэкономической деятельности Украины в контексте мировых рейтингов (на примере «Doing business»)

В статье определены и проанализированы факторы и возможные проблемы, с которыми сталкиваются украинские предприятия при осуществлении внешнеэкономических операций, с применением анализа данных рейтинга «Doing Business». Сформированы рекомендации по перспективным направлениям развития внешнеэкономической политики Украины с целью улучшения позиций на мировом рынке товаров и услуг. Так, проблемы повышения конкурентоспособности отечественных предприятий на международных рынках непосредственно связаны с повышением их экспортного потенциала. В результате анализа на основании данных рейтинга «Doing Business» факторов и проблем можно сделать вывод, что для укрепления позиций Украины на мировых рынках товаров и услуг необходимы системные изменения в сфере таможенного оформления. Эти изменения помогут решить несколько проблем одновременно: ускорить таможенное оформление, а также снизить стоимость экспорта и импорта товаров украинских предприятий, что в целом будет способствовать улучшению общих условий ведения бизнеса и развитию логистического потенциала страны.

Ключевые слова: внешнеэкономические операции, внешнеэкономическая деятельность, перспективы развития, экспорт, импорт, Doing Business.

Рис.: 5. **Табл.:** 1. **Библ.:** 8.

Проскурніна Надежда Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международной экономики и менеджмента ВЭД, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: nadiyaproskurnina@gmail.com

Тимошенко Карина Витальевна – старший преподаватель кафедры туризма, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: karina.tymoshenko@hneu.net

UDC 330.34:338.242

Proskurnina N. V., Tymoshenko K. V. The Problematic Aspects in the Foreign Trade Activity of Ukraine in the Context of World Rankings (on the Example of «Doing Business»)

The article identifies and analyzes the factors and possible problems faced by Ukrainian enterprises in the conduct of foreign trade operations, using the analysis of the data from the «Doing Business» rankings. The recommendations on perspective directions of development of foreign trade policy of Ukraine with the purpose of improvement of positions in the world market of goods and services are formulated. Thus, the problems of increasing the competitiveness of national enterprises in international markets are directly related to the increase of their export potential. The result of analysis on the basis of the data from «Doing Business», factors, and problems, necessitates the conclusion about systemic changes in the sphere of customs clearance in order to strengthen Ukraine's position in the world markets of goods and services. These changes will help solve several problems at the same time: advance customs clearance, as well as reduce the cost of exports and imports of goods of Ukrainian enterprises, which in general will facilitate improving the general conditions of doing business and development of the logistics potential of the country.

Keywords: foreign trade operations, foreign economic activity, development prospects, exports, imports, Doing Business.

Fig.: 5. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 8.

Proskurnina Nadiia V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economics and Management of Foreign Economic Activity, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: nadiyaproskurnina@gmail.com

Tymoshenko Karyna V. – Senior Lecturer of the Department of Tourism, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: karina.tymoshenko@hneu.net

У сучасних умовах розвитку світової торгівлі вихід підприємства на міжнародний ринок стає одним із найвагоміших компонентів розвитку як підприємства, так і країни загалом. Стає все склад-

ніше говорити про можливість довгострокової життєздатності компаній, орієнтованих тільки на внутрішній ринок. Натомість світовий ринок товарів та послуг – надзвичайно місткий. Так, наприклад укра-

їнські підприємства підтримують зовнішньоекономічні зв'язки з понад 200 країнами світу, що відкриває для підприємств значні перспективи функціонування на ньому [1].

Отже, географія зовнішньої торгівлі продукцією підприємств України є досить широкою, однак, за даними Світового банку в рейтингу Doing Business, серед 190 країн, що аналізувались, Україна посіла лише 76 позицію. Це говорить про низку проблем, в тому числі й інституціональних, що становлять перешкоду для закордонних партнерів і потребують вирішення [2].

Вивченню питань міжнародної торгівлі присвячено праці багатьох вітчизняних і закордонних учених: Дж. Бастіа, А. Сміта, Ж-Б. Сея, К. Маркса, А. Маршалла та ін. Обґрунтування тези про зростання ролі сектора послуг у розвитку сучасної економіки знаходить своє підтвердження в працях таких зарубіжних учених, як Дж. Белл, З. Бжезінський, Дж. Гелбрейт, П. Друкер, М. Кастельє, К. Кларк, У. Росту, А. Тоффлер та ін. Значний внесок у дослідження названої проблеми зробили такі вчені, як В. Алопій, Г. Башнянін, А. Босак, І. Бочан, Т. Бурменко та ін.

Таким чином, основним завданням цього дослідження є з'ясування тенденцій розвитку торговельних відносин України з основними країнами-партнерами та виявлення проблемних ділянок у розвитку зовнішньоторгівельної діяльності України.

Зовнішньоторгівельна діяльність є важливою складовою товарного обігу, зовнішньоекономічної діяльності, економічної та зовнішньої безпе-

ки держави. Однак розвиток структурних зрушень у світовій торгівлі відбувався по-різному. Так, для багатьох країн з постіндустріальною економікою домінуючими були тенденції збільшення обсягів виробництва послуг, зростання доходів від сервісної діяльності, зростання зайнятості в цій сфері, загострення конкуренції, збільшення експорту та імпорту послуг [3].

Уструктурі експорту країн з транзитивною економікою, або економікою перехідного типу, таких як Україна, переважала сировина та продукти сільськогосподарської галузі, а імпорт переважно складали високотехнологічні товари із розвинутих країн.

Проте підписання угоди про Асоціацію з ЄС 27 червня 2014 р., а саме – частини щодо торгівлі і питань, пов'язаних з торгівлею, поставило під сумнів визначення існуючих пріоритетних торговельних потоків та стратегічних напрямків розвитку зовнішньої торгівлі України (рис. 1).

Суттєве місце в платіжному балансі України займає її зовнішньоекономічна діяльність. Насамперед, необхідно виокремити зростання ролі торгівлі послугами, що в останні роки забезпечує Україні позитивне сальдо торговельного балансу, на відміну від зовнішньої торгівлі товарами. Так, за даними Світового банку в рейтингу Doing Business, Україна у 2018 р. посіла 76 позицію із 190 країн світу.

Доповідь «Ведення бізнесу» (*Doing Business Report*) – щорічне дослідження групи Світового банку, що оцінює простоту здійснення підприємницької діяльності на основі 10 індикаторів. Доповідь при-

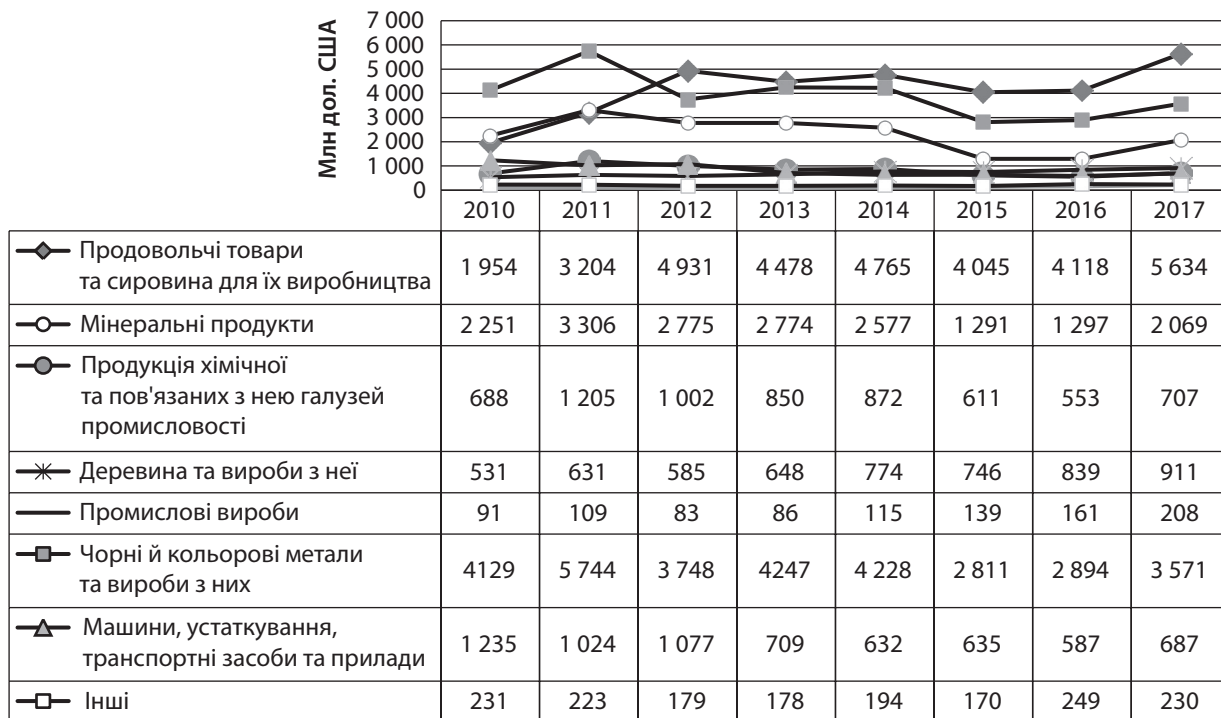

Рис. 1. Структура експорту промислових товарів з України до країн ЄС з 2010 по 2017 рр.

Джерело: складено за [6].

свячена оцінці нормативних актів, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств, і порядку їх застосування на практиці. Вона складається з 2003 р. і зазвичай публікується восени. З 2005 р. (Doing Business 2006) у доповіді присутній рейтинг держав за легкістю ведення бізнесу, а з 2006 р. (DB 2007) країни ранжуються також і за індикаторами. Ці індикатори використовуються для аналізу економічних результатів і для виявлення успішних реформ у сфері регулювання бізнесу, а також для визначення, де і чому вони були ефективними. Тобто дослідження «Doing Business» не лише вказують на проблеми, які заважають розвитку підприємництва, а й визначають їхню причину та містять рекомендації стосовно проведення необхідних реформ.

Щорічно в доповіді «Doing Business» публікуються 8 967 показників. Для їх розрахунку використовується більше 52 000 приватних значень даних, кожне з яких публікується на веб-сайті «Doing Business». Там само опубліковані часові ряди даних за кожним показником у кожній країні, починаючи з першого року використання даного показника або включення даної країни у вибірку дослідження. Для забезпечення порівнянності часових рядів у статті використовуються зворотні перерахунки наборів даних з урахуванням змін методики і можливих коригувань даних. На сайті представлено також всі вихідні дані, які використовувалися в роботах з історії питання.

Рейтинг «Doing business» відображає кілька важливих аспектів нормативного середовища, які застосовуються до місцевих фірм. Він дає кількісні показники для регулювання початку бізнесу, такі як: дозволи на будівництво, отримання електроенергії, реєстрація власності, отримання кредиту, захист міноритарних інвесторів, сплата податків, торгівля че-

рез кордони, забезпечення виконання контрактів та вирішення проблем несплати (табл. 1) [2].

Рейтинг «Doing Business» також враховує особливості регулювання ринку праці. Незважаючи на те, що «Doing Business» не відображає рейтинги економіки на показниках регулювання ринку праці або включає цю тему в сумарну відстань до граничної межі або рейтингу за легкістю ведення бізнесу, він представляє дані для цих показників.

Рейтинг формується за 10 категоріями. Піднятися в загальному рейтингу Україні дозволили успіхи за чотирма з них. Так, прорив у цьому році стався за індикатором «Отримання дозволів на будівництво», де наша країна виросла на 105 пунктів (зі 140 до 35). Ключову роль в цьому зіграло зменшення Київміськрадою розміру пайової участі в розвитку інфраструктури з 10 до 2% і зменшення вартості послуг з технагляду в будівництві.

У категорії «Оподаткування» Україна виросла на 41 пункт (з 84 до 43) завдяки зменшенню й уніфікації Єдиного соціального внеску. Крім цього, країна просунулася за індикаторами «Підключення до електропостачання» (зі 130 до 128) і «Розв'язання неплатоспроможності» (з 150 до 149).

В інших шести категоріях Україна погіршила позиції. Найбільш провальною стала «Створення підприємств», де держава впала на 32 позиції (з 20 до 52). На 11 пунктів знизився показник «Захист міноритарних інвесторів» (із 70 до 81); на 9 – «Отримання кредитів» (з 20 до 29); на чотири – «Міжнародна торгівля» (зі 115 до 119) і по одному пункту Україна втратила в категоріях «Реєстрація власності» (з 63 до 64) та «Забезпечення виконання контрактів» (з 81 до 82) (рис. 2).

Таблиця 1

Індикатори рейтингу «Doing business»

Індикатори регулювання підприємницької діяльності	Склад індикаторів
Початок бізнесу	Процедури, час, витрати і мінімальний капітал для заснування підприємства
Робота з дозволами на будівництво	Процедури, час і витрати на будівництво складу
Отримання електропостачання	Процедури, час, витрати на отримання електропостачання
Реєстрація майна	Процедури, час і витрати на реєстрацію комерційної нерухомості
Отримання кредиту	Сила юридичних прав, глибина кредитної інформації
Захист прав інвесторів	Відкритість фінансових показників, відповідальність керівництва і легкість судових позовів від інвесторів
Сплата податків	Кількість податків, час на підготовку податкових звітів, загальний податок як частка прибутку
Міжнародна торгівля	Кількість документів, витрати і час, необхідний для експорту та імпорту
Забезпечення контрактів	Процедури, час і витрати на примус сплати боргу
Закриття підприємства	Відсоток відшкодування, час і додаткові витрати на закриття неплатоспроможною фірми

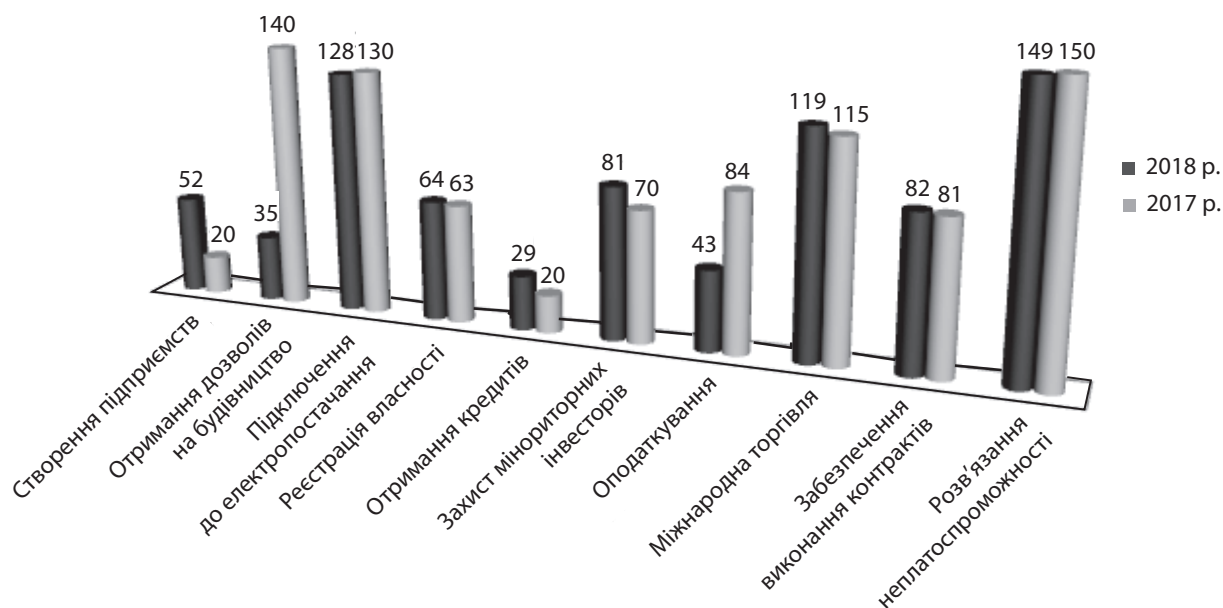

Рис. 2. Паспорт України в рейтингу Doing Business, 2017–2018 рр.

Джерело: складено за [5].

У рамках проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, розробленої українськими експертами за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду в рамках проекту «Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України», у рейтингу Doing Business Україна має посісти 33 позицію [4].

Очолила рейтинг Doing Business 2018 Нова Зеландія. За нею йдуть Сінгапур, Данія, Південна Корея і Гонконг. Грузія зайняла дев'яте місце, Естонія – 12, Литва – 16, Латвія – 19, Німеччина – 20, Польща – 27, РФ – 35, Казахстан – 36, Білорусь – 38, Молдова – 44. З регіону Центральна та Східна Європа Україна в рейтингу посідає передостаннє місце, на одну позицію випереджаючи Киргизстан.

Розташування України на таких позиціях обумовлене насамперед важкою структурою економіки та низкою інституціональних проблем, що стають на перешкоді зміцнення та інтенсифікації експортно-імпортних операцій вітчизняних підприємств, хоча обсяги зовнішньоторговельного обігу склали 0,87% у загальносвітовому обсязі торгівлі (0,93% – у 2016 р.).

За даними Служби державної статистики, зовнішньоторговельні операції в Україні здійснювалися з партнерами із 193 країн. Обсяг експорту товарів та послуг України у 2017 р. склав 52329,6 млрд дол. США, імпорту – 54995 млрд дол. США. У порівнянні з 2016 р. експорт збільшився на 16,0%, імпорту – на 23,3%. Негативний баланс зовнішньої торгівлі склав 2625,4 млрд дол. США (у 2016 р. позитивний баланс – 541,6 млрд дол. США) [6].

Експорт товарів у 2017 р. склав 43266,6 млрд дол. США, імпорту – 49598,5 млрд дол. США. У порівнянні

з 2016 р. експорт збільшився на 19,0% (на 6904,9 млрд дол. США), імпорту – на 26,4% (на 10348,7 млрд дол. США). Негативний баланс склав 6331,9 млрд дол. США (у 2016 р. негативний баланс – 2888,1 млрд дол. США) [8]. За даними Державної служби статистики, у 2017 р. обсяг експорту послуг склав 10446,6 млрд дол. США, імпорту – 5359,2 млрд дол. США [6]. У порівнянні з 2016 р. експорт зріс на 5,9% (на 578,6 млн дол. США), імпорту – на 0,6% (на 32,7 млн доларів США). Позитивний баланс склав 5087,4 млрд дол. США (у 2016 р. позитивний баланс – 4541,5 млрд дол. США). Основними торговельними партнерами – імпортерами України стали Російська Федерація, Туреччина, Китай, Єгипет, Італія, Польща, Індія, Німеччина, Іспанія та Угорщина (рис. 3, рис. 4).

Як бачимо, Російська Федерація все ще займає вагомий відсоток у торговельних відносинах із Україною. Це пов'язане насамперед із транзитом російського газу через газотранспортну систему України. Але нещодавній конфлікт НАФТОГАЗ України та російської компанії ГАЗПРОМ вже у 2019 р. може істотно змінити структуру зовнішньої торгівлі України, якщо відмовитися від послуг щодо транзиту газу через територію нашої країни і тим самим виключити Росію із цього списку.

Таким чином, як пріоритетні ринки та стратегічні партнери Україні слід розглядати інших учасників, таких як країни Європи, Китай, Індію, Туреччину та Єгипет, і намагатися перейняти їхній досвід, а, можливо, і умови співробітництва для досягнення поставленої мети відносно позиції в рейтингу Світового Банку [7].

Щоб детальніше дослідити переваги торговельної політики цих країн та визначити стратегічні напрямки вдосконалення зовнішньоторговельної полі-

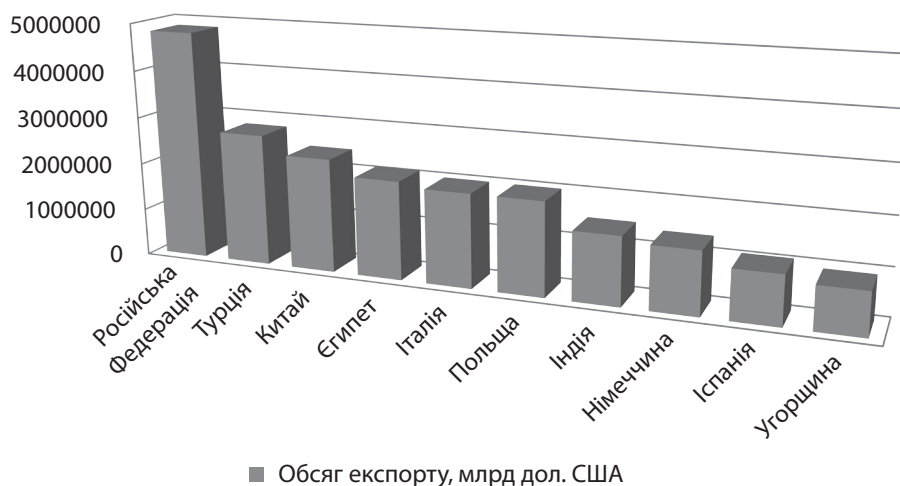

Рис. 3. Найбільші імпортери українських товарів у 2017 р.

Джерело: складено за [6].

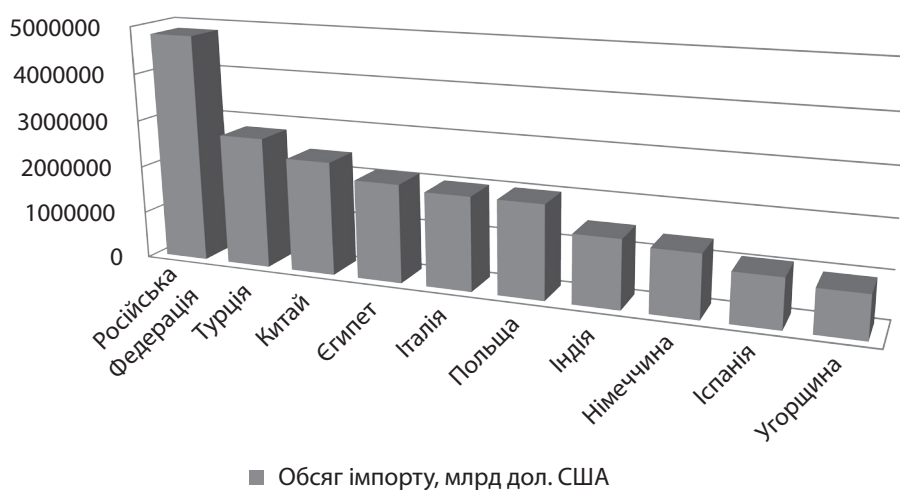

Рис. 4. Найбільші експортери в Україну у 2017 р.

Джерело: складено за [6].

тики України, побудуємо паспорти для кожної з них за даними рейтингу «Doing business 2018» (рис. 5) за основними десятьма індикаторами: 1 – реєстрація підприємства; 2 – отримання ліцензії на будівництво; 3 – підключення до електропостачання; 4 – реєстрація власності; 5 – отримання кредитів; 6 – захист міноритарних інвесторів; 7 – оподаткування; 8 – міжнародна торгівля; 9 – забезпечення виконання контрактів; 10 – розв’язання неплатоспроможності.

Аналіз рис. 5 свідчить, що діаграми таких країн, як Індія, Китай та Єгипет істотно відрізняються від діаграм країн Європи. Це пов’язане насамперед із тим, що вони не є країнами – членами Євросоюзу, а тому кожна країна веде окрему зовнішньоторговельну політику.

Такі країни, як Італія, Угорщина, Іспанія та Польща, мають показник міжнародної торгівлі (8) на рівні 1, що є найвищим у рейтингу та свідчить про мінімальні перешкоди при здійсненні зовнішньоторговельних операцій. Однак Німеччина, незважаючи на

те, що є членом Євросоюзу, має цей показник на рівні 39 (в Україні він 119).

ВИСНОВКИ

Українські підприємства мають декілька важливих мотивів для виходу на міжнародний ринок, зокрема негативні процеси внутрішнього ринку, здобуття незалежності від негативних тенденцій, наявних на внутрішньому ринку, а також необхідність застосовувати ресурси підприємства, що використовуються на внутрішньому ринку, для досягнення більш масштабних і перспективних цілей. Проте на шляху виходу на міжнародні ринки наявні певні проблеми: недостатній рівень фінансування, невідповідність стану української інфраструктури міжнародним стандартам, мовні та культурні бар’єри.

Також розвиток сфери послуг в Україні потребує залучення додаткових інвестицій, у т. ч. іноземних. Залучення іноземного капіталу забезпечить не тільки надходження необхідних фінансових ресурсів, а й передових, технічно ефективних методів реаліза-

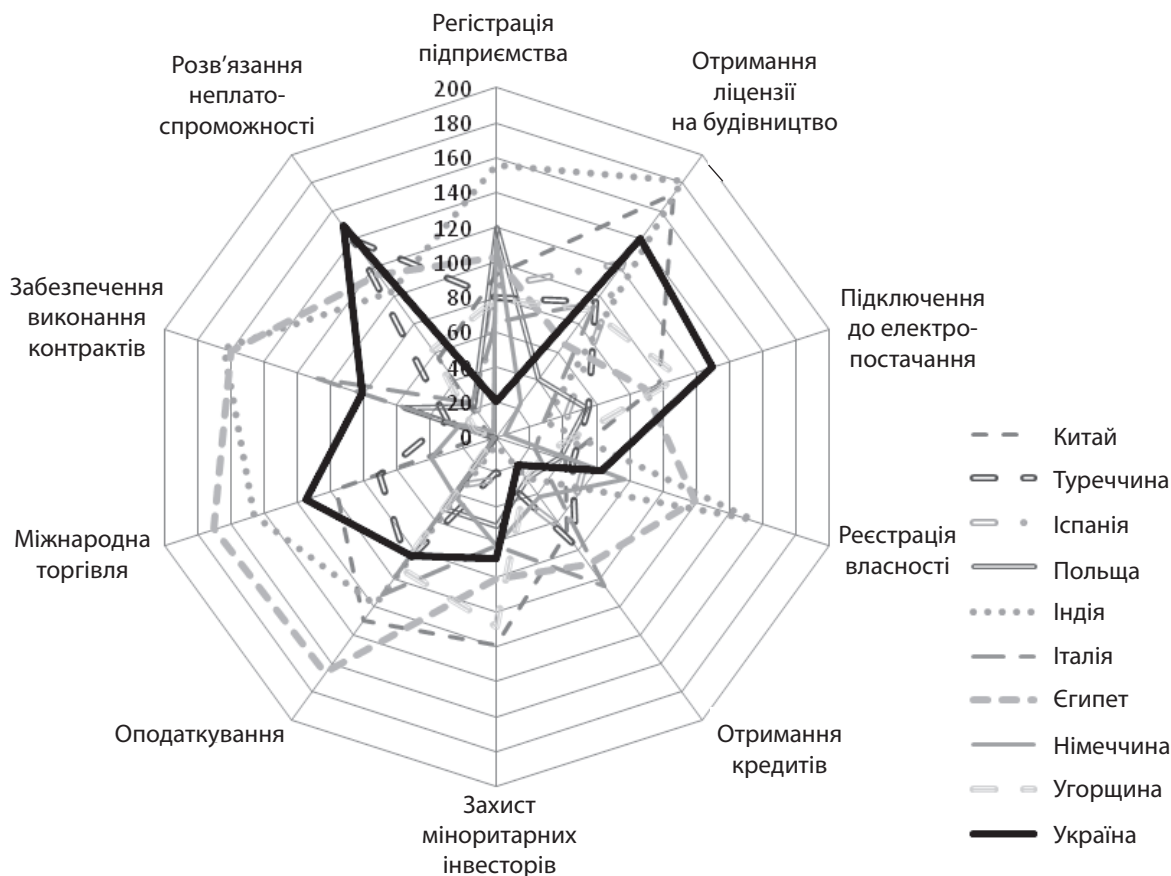

Рис. 5. Паспорти країн – торговельних партнерів України за результатами рейтингу «Doing Business», 2018 р.
 Джерело: складено за [2].

ції послуг, що сприятиме підвищенню їх якості, доступності, культури обслуговування та, у підсумку, – підвищить конкурентоспроможність вітчизняних виробників послуг і значно зміцнить позиції України в міжнародному обміні послугами. ■

ЛІТЕРАТУРА

- World Integrated Trade Solution. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/LTST/>
- Корчун В. С., Наневич О. К. Особливості зовнішньої торгівлі послугами України з країнами Європейського Союзу // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу». URL: <https://integrationconference2011.wordpress.com/2011/07/11/hello-world/>
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/>
- Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <http://undp.org.ua/undp-strategy-v06-optimized.pdf>
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу» від 16.12.2015 р. № 1406-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-p>
- Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Sushchenko O., Trunina I. Creation of Innovation Clusters as a Line of Enterprise Competitiveness Improvement

in the Field of Foreign Economic Activity. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 191–198.

8. Статистичні дані Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/ms>

REFERENCES

- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Korchun, V. S., and Nanevych, O. K. "Osoblyvosti zovnishnyoi torhivli posluhamy Ukrainy z krainamy Yevropeiskoho Soiuzu" [Features of the foreign trade of services of Ukraine with the countries of the European Union]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn i zovnishnyoi polityky krain svitu*. <https://integrationconference2011.wordpress.com/2011/07/11/hello-world/>
- [Legal Act of Ukraine] (2015). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-p>
- Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. Ofitsiynyi veb-sait. <http://www.me.gov.ua/>
- "Statystychni dani Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy" [Statistical data of the State fiscal service of Ukraine]. <http://sfs.gov.ua/ms>
- "Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku" [Ukraine's Sustainable Development Strategy till 2030]. undp.org.ua/undp-strategy-v06-optimized.pdf
- Sushchenko, O., and Trunina, I. "Creation of Innovation Clusters as a Line of Enterprise Competitiveness Improvement in the Field of Foreign Economic Activity". *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3 (2016): 191-198.
- World Integrated Trade Solution. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/LTST/>